

СЕКЦІЯ 1 ДОКУМЕНТ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ХХІ СТ.

Баранова Інна Сергіївна
(*наук. керівник – д-р іст. наук, професор Ковальська Л. А.*)
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

КОЗАЦЬКІ «СКАЗКИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ

Знання історії документа важливе для розвитку національної свідомості та ідентичності. Зокрема, документальна історія Гетьманщини сприяє усвідомленню важливості цього утворення для подальшого розвитку української державності. Загальновідомо, що більшою мірою документи розкривають перед людьми деталі минувшини, тому багато дослідників спираються на вивчення писемних історичних джерел під час дослідження певного періоду. Одним із видів документів, які слугують провідниками між науковцями та подіями минулого, можна назвати «сказки».

«Сказки» – це документи, які своїм змістом розкривають історію Гетьманщини та допомагають краще зрозуміти особливості ведення тодішнього діловодства. Цей вид документів, що становив узагальнену розповідь про події, потрапив у вжиток Генеральної військової канцелярії шляхом насадження російської моделі ведення діловодства. В. М. Горобець, український історик, дослідник середньовічної та ранньомодерної історії України, називає «сказки» прототипами сучасних автобіографій та пов'язує їх із персонально-діловою документацією [1].

«Сказки» не мали фіксованої форми, проте виклад тексту обов'язково вісив від першої або третьої особи у хронологічному порядку, де описували лише найважливіші події.

У XVII ст. козацькі «сказки» містили в собі і загальну інформацію про особу (наприклад, прізвище, ім'я, по батькові, дата народження або вік, місце народження, віросповідання, сімейний стан, наявність дітей, походження, освіта, володіння нерухомістю, судимість, стан здоров'я), і професійну (наприклад, місце служби, чин, посада, назва військового підрозділу, нагороди). Слід зазначити, що в деяких випадках вимагалися відомості не лише про власну службу, а й про службу предків. Велика кількість «сказок» 1730–1760-х рр. була подана на вимогу Генеральної або полкової військової канцелярії [2].

З плином часу функціональне призначення «сказок» видозмінювалося. Так, у 1730-х рр. документи містили пояснення, чому козак не вийшов у похід або чому послав замість себе у похід родича. Інколи дружини складали «сказки», щоб пояснити відсутність своїх чоловіків на службі. У середині XVIII ст. міщанами й козаками, які проживали у містах, складалися «сказки» про бажання займатися промислами або записатися у відповідний ремісничий цех. У ці самі роки «сказка» почала набувати вигляду списку здобутків та досягнень із підписом автора. Вона долучалася до документів, які супроводжували підвищення, отримання нагород тощо, а також містила інформацію про навчання та службу, відомості про територіальні переміщення й вїзд за кордон.

У 1770–1780-х рр. «сказки» стають основою для інших видів документації: формулярних списків та атестатів. Формулярні (послужні) списки – це документи, у яких подавалася інформація про фактичну службову діяльність. Атестати – це посвідчувально-рекомендаційні документи, що містили у собі відомості не лише про службу у війську, а й рекомендації для Генеральної військової канцелярії чи гетьмана [2].

Аналіз розвитку «сказок» дає змогу визначити, що вони виникли як самостійний жанр ділової документації у середині 1720-х рр. У середині XVIII ст. відбувся розкол «сказок» на два інші жанри: автобіографічні «сказки» про службу, які потім трансформувалися у формулярні списки, а також «сказки»-звіти про реалізацію (або не реалізацію) завдання.

Відомості, зафіксовані у «сказках», використовували для вивчення історії Гетьманщини. До прикладу, «Автобіографічна “сказка” старшого військового канцеляриста Стефана Лукомського від 29.08.1733». Завдяки складеній «сказці», окрім особистої інформації, можна достеменно дізнатися про історичні події, а саме: про спустошливі набіги татар на українське місто

Умань: «...а когда турки тотъ городъ украинскій Умань виняли и спустошили...», «...тотъ городъ Умань быть разорень и спустошень, и многіе бывали въ ту Украину набѣги и нападенія татарскіе...»; про битви, якими керували очільники козацького війська: «...въ разные походы на неприятелей тогда государства всероссійского: на татаръ съ Семеномъ Палѣемъ, полковникомъ тогда бѣлоцерковскимъ, да съ Карпомъ Часныкомъ, что нынѣ полковникъ охочекомонній, да съ Павломъ Циганчукомъ, обознимъ тогда полковнымъ бѣлоцерковскимъ, и съ другими войсковыми людьми...»; про територіальне розташування боїв: «...и когда отецъ мой въ томъ походѣ будучи настоящимъ атаманомъ и наказнымъ надъ паланскими козаками сотникомъ, и возвратясь отъ оной Кучмани, разбивши татаръ и отлучась отъ Палѣя къ Уманской поланцѣ съ восьмидесяти человѣкъ, тогда напали на нихъ татаре въ урочищѣ Сухой Дуброви, надъ рѣкою Ятранню...» [3].

Окрім автобіографії Стефана Лукомського, до наших днів збереглася його характеристика – «аттестат», складена генеральним підскарбієм Андрієм Марковичем і генеральним суддею Михайлом Забілою: «о немъ же самомъ войсковая старшина дала такой отзывъ, что онъ “человѣкъ добрый, вѣрный и къ ся императорскому величеству не подозрительный и въ службахъ е. и. в-ству быть достоинъ, годенъ и потребенъ”».

Отже, внаслідок проведеного аналізу можна зробити висновок, що «сказки» – це персонально-ділові документи, які на початку свого існування мали на меті виклад автобіографічних відомостей, а з плином часу дещо змінили своє призначення. Цей вид документів є важливим джерелом інформації, що допомагає науковцям більш детально вивчити історію Гетьманщини, а також визначити мовні особливості тогочасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Кривошея І. І. «Сказки» козацької неурядової старшини Гетьманщини як історичне джерело. *Український історичний журнал*. 2009. № 3. С. 218–224.
2. Горобець В. М. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: збірник документів / за ред. В. М. Горобця. Київ. 1993. 392 с.
3. Левицький О. І. Автобіографическая «сказка» малороссийского летописателя Стефана Лукомского. *Киевская старина*. 1890. Т. 30. № 9. С. 477–485.

Нелюбій Вероніка Ігорівна

(наук. керівник – д-р філол. наук, професор Лукаш Г. П.)

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Національно-культурна ідентичність є однією з визначальних цінностей розвитку будь-якого суспільства і кожної людини. Формування національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки, особливо на фоні російсько-української війни. Виклики війни, зокрема: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до питання національно-культурної ідентичності. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій [1].

Інформаційна культура сучасного суспільства є важливим чинником формування національної самоідентифікації. Це пов'язано з тим, що доступ до інформації та можливість її обробки, збереження й поширення є однією з ключових характеристик інформаційної культури.